

Ciprian FIREA

Cuvinte cheie: Bistrița, biserica parohială, evul mediu, casa parohială, preoți parohi, *pax*.

Keywords: Bistrița, parish church, middle ages, parish house, parish priest, *pax*.

Biserica evanghelică domină prin monumentalitate și marchează prin silueta specifică veduta orașului Bistrița. Aspectul actual al edificiului este în mare măsură rezultatul amplului șantier de la mijlocul veacului al XVI-lea, condus de arhitectul Petrus Italo da Lugano și de la a cărui finalizare s-au aniversat anul acesta 450 de ani. Totuși, până la definitivarea (relativă, desigur) a obiectului arhitectonic, acesta a traversat etape succesive, ce se regăsesc mai mult sau mai puțin în substanța sa. În timp, locuitorii orașului și-au adus aportul la proiectul mereu schimbător al edificiului central ce găzduia o instituție-pivot a evului mediu: biserica parohială. Studiul de față¹ se referă la un timp anterior anului 1563, propunând analiza, din perspectiva patronajului, a două „momente” artistice legate de instituția parohiei. Are în centru contribuția, nerelevantă sau insuficient exploatată până în prezent, a unor preoți parohi ai localității de dinainte de Reformă, propunând identificarea lor și completând astfel o listă a preoților ce prezintă încă numeroase lacune documentare². Un prim caz discutat este acela al ctitorului casei parohiale, monument reprezentativ al arhitecturii urbane bistrițene și transilvănene. Al doilea caz se leagă de donatorul unei excepționale piese de argintărie liturgică, păstrată azi la Muzeul Național Maghiar din Budapesta. Desigur, studiul aduce mai puține lămuriri în privința istoriei constructive a monumentului propriu-zis, cât își propune să releve un fenomen patronal mai larg legat de instituția parohiei, manifestat pe fundalul spiritualității medieval-târzii așa cum se poate documenta în cazul specific al orașului Bistrița. Momentul de la mijlocul secolului al XVI-lea s-a așezat pe premise anterioare, cu aportul de netăgăduit al schimbărilor spirituale inițiate de Reformă.

Dominând atât prin importanță cât și prin grandoare viața urbei, biserica parohială dedicată Sfântului Nicolae³ era secundată de numeroase alte edificii de cult care răspundeau necesităților religioase și devoționale ale orașenilor: capele (capela Sf. Mihail din cimitir⁴, capela Sf. Dorotea de lângă biserică⁵, capela Sf. Ecaterina „de deal”⁶, capela Sf. Rochus⁷, capela Sf. Leonard⁸, capela Sf. Cruce⁹, capela Sf. Andrei¹⁰) dar și bisericile ordinelor

1 Sprijinit prin proiectul CNCS – UEFISCDI, PN-II-PCE-2011-3-0359. Doresc să adresez mulțumiri domnului Corneliu Gaiu pentru ajutorul dat la documentare și domnilor Lóvei Pál și Etele Kiss pentru sprijin în obținerea fotografiilor de la Muzeul Național Maghiar (fotograf Dabasi András).

2 Lista este inclusă ca o Anexă a acestui studiu.

3 1376: ... *rectorem parochialis ecclesiae sancti Nicolai de Bestercia* ... (Urb. II, doc. 1048).

4 1527: ... *cuiusdam capelle sancti Michaeli archangeli in cimiterio ecclesie parochialis* ... (Entz 1996, p. 239)

5 1512: ... *in capella sanctae Dorotheae virginis et martyris ecclesiae sancti Nicolai adiuncta* ... (Teutsch 1921, p. 131).

6 1512: ... *zu S. Catharinen kirch aufm berg fl. 2* (Müller 1864, doc. LXXVIII).

7 1513: ... *unum vero florenum pro ecclesia sancti Rochy* (MOL Arcanum DF 247565).

8 1512: ... *zu S. Lenarts kirch fl. 5* (Müller 1864, doc. LXXVIII); 1513: ... *item unum (florenum) ad Sanctum Leonardum* (MOL Arcanum DF 247565).

9 1506: ... *quandam capellam in civitate nostre Bistriciensis sub honore sancte crucis* ... (Entz 1996, p. 240; Berger 468-69; MOL Arcanum DF 247492 și 247491).

10 1494: *Petro Franck in finali solutione moeniarum factarum 16 retris ecclesiam Sancti Andree fl. 13,40* (Dahinten 1988, p. 208)

(biserica fraților¹¹ franciscani Sf. Maria, biserica dominicanilor Sf. Cruce¹², biserica surorilor dominicane Sf. Maria¹³) sau spitalele¹⁴.

Aceste instituții religioase, ce jalonau vizual țesutul urban de odinioară și defineau profilul spiritual al așezării, se aflau totodată într-o anumită concurență pentru resursele pe care le puteau atrage, pentru continua dotare sau înfrumusețare și pentru funcționarea oficiilor atașate (preoți, capelani, altariști, rectori etc.). Donatorii sau patronii aveau posibilitatea să opteze în ce fel își distribuiau darurile și negociau cu clerul răsplata spirituală. De exemplu, Ursula Eiben, văduva magistrului Paulus Pellifex, în testamentul său făcea daruri către nu mai puțin de 16 instituții religioase diferite, majoritatea din Bistrița, dar și din alte părți (Rodna, Suseni, Cepari, dar și Cluj sau Sibiu), către confraternități, pentru pelerinaje la locurile sfinte, pentru lucrările publice ale orașului și pentru un număr impresionant de persoane individuale¹⁵. Beneficiarii aveau datoria să se roage pentru sufletul său (*vor mich bitten lassen ...*) și să-i păstreze memoria.

Preferințele pentru unele sau altele dintre instituțiile amintite se pot deduce așadar din parcurgerea donațiilor și testamentelor ce le vizează. Dacă, de pildă, ordinul dominican, mai bine documentat¹⁶, pare să se fi aflat mai ales sub ocrotirea și patronajul unor familii nobiliare din jurul Bistriței sau de mai departe¹⁷, biserica parohială a rămas mereu inima religioasă a populației urbane, de la magistrat și patricieni, negustori, meseriași și până la plebea orașului¹⁸.

Biserica parohială a focalizat în mare măsură atât devoțiunea publică și privată, prin serviciile religioase, festivități, procesiuni etc., cât și resursele comunității. Imaginea pe care ne-o putem construi, pe baze documentare, asupra bisericii este una de acumulare continuă de altare, servicii religioase (liturghii sau mise, pomeniri etc.), „artă” și odoare (*vasa sacra*, veșminte, picturi, sculpturi, retabluri, clopote, orgă etc.) și personal, susținută în timp de diferiți patroni (sau ctitori) și donatori¹⁹. Familia Kretschmer, una dintre cele mai importante familii patriciene²⁰, a fondat două altare (al Tuturor Sfinților atestat în 1432²¹, și al Sfintei Treimi, atestat în 1475²²) pe

-
- 11 Clarisele, atestate în Bistrița, se pare că nu au avut casă proprie, ci au funcționat pe lângă conventul masculin, eventual într-o capelă externă (Sf. Andrei?) a acestuia (1512: ... *den groen Nonnen zu Marienkirch auch fl. 2 ... Müller 1864, doc. LXXVIII*)
 - 12 1444: ... *domos Praedicatorum et Minorum ordinum ... B. Mariae et S. Crucis in Bistricia in partibus Transsilvaniae consistentes ...* (Lukciscs II, 216).
 - 13 Mai exact cu hramul Bunavestire. 1525: ... *claustro sew cenobio annunciacionis beatissime virginis Marie in civitate Bistriciensi fundato ...* (MOL Arcanum DF 247771). Dedicția Fecioarei apare în repetate rânduri în documente (e.g.: 1501 ... *sanctimoniales in claustro beatissime virginis Marie in Civitate Byztriciensi fundato ...* MOL Arcanum DF 275354; 1503: ... *sanctimoniales in claustro beate Marie virginis in civitate Bistriciensi constructo degentes ...* Jakó 1990, doc. 3272), astfel că părerea conform căreia conventul dominican feminin avea hramul Sf. Treime se bazează pe o confuzie.
 - 14 Spitalul *intra muros* era dedicat Sf. Elisabeta (1438: ... *in hospitali sanctae Elizabeth in civitate nostra Bystricz vocata ... Ub. V, doc. 2320*), iar leproseria (1513: ... *debet persolvere ad leprosorum civitatis Bistriciensis florenos tres ...* MOL Arcanum DF 247565), probabil, Sf. Spirit (1512: *ad ecclesiam S. Spiritus similiter fl. 10, Dahinten 1988, p. 208*).
 - 15 Testamentul său, databil mai degrabă în 1512 și nu 1505 (pe baza coincidenței dintre sărbătoarea Vizitației cu o zi de vineri și cu un an de iudicat al lui Fabianus Eiben) este reprodus integral în germană de Müller (Müller 1864, doc. LXXVIII) și parțial, în latină, de Teutsch (Teutsch 1921, p. 131).
 - 16 Vezi, Salontai 2002, p. 97-124.
 - 17 Familia Farkas de Herina (1485 (sau 1497?): *Ub. VII, doc. 4592*; 1490 MOL Arcanum DF 247401; 1492: MOL Arcanum DF 275389, 247405, 247414, 247416; 1501: Jakó 1990, doc. 3187; 1503: Jakó 1990, doc. 3272), familia Porkolab din Bungard (1501: Jakó 1990, doc. 3187; MOL Arcanum DL 28702; 1523: DF 247735), familia Zobi din Archiud, Albertus Litteratus de Mara (1490 MOL Arcanum DF 247401; 1492: MOL Arcanum DF 275389, 247405, 247414, 247416; 1502: MOL Arcanum DF 277674, transumpt în DL 22550; 1504: MOL Arcanum DF 247471 și 275343; 1508: DF 275332; 1509: Jakó 1990, doc. 3485 și MOL Arcanum DL 21900) etc.
 - 18 Acest lucru se datora pe de o parte anumitor drepturi deținute de parohie (de botez, înmormântare, căsătorie etc.) și pe care le apăra împotriva concurenților, dar pe de alta și obligației ca donațiile testamentare să aibă în vedere întotdeauna și parohia (pentru ca un testament să fie valid trebuia să se afle de față cel puțin un capelan al bisericii parohiale).
 - 19 Patronajul legal în sens larg (*ius patronatus* cu toate derivatele lui) revenea municipalității, dar „părți” din patronaj (asupra unor altare, mise sau beneficii) erau deținute de diferite grupuri (bresle, confraternități), familii sau persoane individuale.
 - 20 Gündisch 1993, p. 266 sqq și 447 (indice).
 - 21 1432: ... *Petrus Kreczmer ... dotavit atque testamentaliter ordinavit scilicet altari in honorem sanctorum omnium fundato, erecto et habito in capella ingrediendo ecclesiam nostram parochialem beati Nicolai confessoris per maiorem portam desursum a plaga occidentalis turribus campanilibus annexa ...* (*Ub. IV, doc. 2161*)
 - 22 1475: *Laurentius de Alba Ecclesia nec non magni altaris sanctae trinitatis in ecclesia parochiali beati Nicolai pontificis et confessoris fundati [rector] item providus Martinus Kretzmer cognominatus in persona sui ac virtuose domine Sophiae coniugis suae et Mel-*

care le-a dotat generos²³. Altarul Sfinților Petru și Paul, patronat de breasla țesătorilor, este atestat la 1499 cu ocazia obținerii unei indulgențe²⁴, iar altarele Sf. Ana și Sf. Ecaterina sunt menționate într-un document de la 1504²⁵. Acest din urmă document reprezintă un contract în 17 puncte dintre pleban (din păcate nenominalizat) și magistratul orașului²⁶. Din el aflăm, printre altele, că personalul bisericii era format din pleban, un predicator și opt capelani²⁷, la care desigur trebuie adăugat un număr neprecizat de clerici din ordinele inferioare (acoliți etc.)²⁸.

Între donatorii care au contribuit la înzestrarea și înfrumusețarea bisericii parohiale s-au numărat desigur și preoții parohi (sau *plebani*²⁹) ai Bistriței. Funcția pe care o îndeplineau, de păstori spirituali ai comunității, le asigura un statut și o poziție foarte importante în cadrul acesteia și, totodată, niște venituri pe măsură. Nu arareori ei au fost membrii ai unor familii importante³⁰, au avut cariere ecleziastice remarcabile³¹ sau au avut o pregătire academică superioară³². Puține știm însă, din documente, despre aportul lor personal la construcția, amenajarea, dotarea sau înfrumusețarea instituției pe care o conduceau³³. Anchetele care urmează încearcă să suplinaască întrucâtva aceste lipsuri în cunoașterea Bistriței medievale.

1. Un prim caz³⁴ are în vedere ctitorirea casei parohiale. Proiectate pentru a servi uneia dintre cele mai prestigioase funcții ale așezărilor medievale, aceea de preot paroh, dar uneori și a colegiului de capelani³⁵, casele parohiale aveau un important rol reprezentativ, iar resursele și „arta” investite au fost pe măsura funcțiunii. Edificiul din Bistrița a păstrat o parte destul de consistentă din substanța medievală, fapt care îi conferă o valoare arhitecturală și istorică deosebită, atât pentru oraș, cât și pentru provincie. Din acest motiv, monumentul a atras atenția istoricilor artei și arhitecturii, fiind menționat în diferite lucrări de specialitate³⁶. Vătășianu o consideră

chior quondam providi Jacobi Kretsmer alias iudicis et consulis Bistriciensis natorum patronorum videlicet memorati altaris ... (Ub. VII, doc. 4081).

- 23 Este posibil ca o „urmă” a patronajului lor să se fi transmis prin blazonul cu coarne de cerb amplasat (la refacerea din 1563 ?) în coama zidului nord-estic al corului. Tot coarne (amplificate cu alte elemente) se regăsesc și pe blazonul de pe piatra tombală a senatorului Thomas Kretschmer, care a avut un rol important în refacerea edificiului la mijlocul sec. XVI.
- 24 1499: ... *altare sanctorum Petri et Pauli apostolorum situm in ecclesia sancti Nicolai de Esen Wissenburgensis diocesis ... (indulgență la cererea lui Gertrudis uxor quondam Thome textoris; MOL Arcanum DF 247434).*
- 25 1504: ... *quod in beate Anne et Katherine altaribus singulis diebus ... unam missam legibilem fieri faciat (Teutsch 1921, p. 150-151).*
- 26 1504: *Articuli pro domino plebano huius almae civitatis Bistriciensis deputati ... MOL Arcanum DF 247461.*
- 27 1504: ... *quod pro decore sue ecclesie unum predicatorem cum capellanis octo obligatus sit tenere ... MOL Arcanum DF 247461.*
- 28 Prin comparație, biserica din Sibiu avea, la o dată anterioară, cca. 30 de preoți (1474: ...*plebanus pro tempore constitutus teneatur semper et sine notabili mora tenere continue in dote et mensa sua, secundum priora instituta ecclesie Cibiniensis viginti sex capellanos et unum predicatorem... Ub. VII, doc. 4005).*
- 29 Terminologia referitoare la preoții din evul mediu transilvănean (*presbyter, sacerdos, rector ecclesiae, plebanus*) este diversă și uneori înșelătoare în ceea ce privește drepturile, funcțiile sau privilegiile acestora. Dacă într-o perioadă mai timpurie (sec. XIV) termenul de *plebanus* se referea mai ales la preoții parohi ai unor așezări privilegiate (având diferite drepturi, între care acelea de a păstra o parte din dijme, sau de a fi aleși de locuitori), ulterior s-a transferat și asupra altora, cu libertăți mult mai restrânse. Să reținem însă că, în cazul orașelor, plebanii erau rectorii unor biserici cu numeroși clerici subordonați (consacrați în ordinul preoției, dar având funcția de capelani: *capellanus, sacellanus, sacellarius, altaris, rector altaris* etc.).
- 30 De exemplu, preotul Mihail (cca. 1400-1417) era fiul vicevoievodului Petru de Iara (între 1345-1368 cu întreruperi).
- 31 Același Mihail era concomitent canonic de Alba Iulia, apoi arhidiacon de Hunedoara și în cele din urmă cantor al bisericii Transilvaniei (v. Anexa). Jodocus de Brno, după ce a fost pleban de Bistrița a ajuns prepozit de Vasvár (1358); Petru al lui Wilhelm, după ce a fost paroh de Turda, a ajuns pleban de Bistrița, de unde a fost numit episcop de Vác (1376) etc.
- 32 Simon, Fabian, Matia au fost *decretorum doctores* (v. Anexa).
- 33 Mult mai multe se cunosc despre plebanii Clujului (Grigorie Schleunig sau Mihail Clyn), Brașovului (Toma Sanders), Sibiului (Ioan de Alțâna) etc.
- 34 O variantă a acestui studiu de caz a fost publicată de curând în volumul dedicat prof. Nicolae Sabău (Firea 2013)
- 35 În cazul Bistriței faptul ne este cunoscut atât din donația lui Petru Kretschmer din 1432 (... *Item suam in curia domini plebani cum consensu et voluntate eiusdem plebani habere debet residentiam et mansionem, nullum per hoc domino plebano et capellanis suis praeiudicium audeat generare ... Ub. IV, doc. 2161*), cât și din actul din 1504 (MOL Arcanum DF 247461). La Sibiu avem atestată aceași funcțiune: 1476: ...*plebanus pro tempore constitutus teneatur semper et sine notabili mora tenere continue in dote et mensa sua ... viginti sex capellanos et unum predicatorem... (Ub. VII, doc. 4005).*
- 36 Roth 1934, p. 149; Vătășianu 1959, p. 618-619; Sebestyén 1963, p. 19-20; Drăguț 1979, p. 99; Sebestyén 1987, p. 23; Mândrescu 1999, p. 22, 25; Gaiu – Duda 2008, p. 60-62.

ca „una dintre cele mai sugestive clădiri”³⁷ ale arhitecturii civile transilvănene. O scurtă descriere a acesteia este necesară.

Clădirea ocupă o parcelă din zona mediană a laturii nordice (orientată mai exact pe direcția nord-est – sud-vest) a Pieței Centrale a orașului, în apropierea turnului bisericii evanghelice³⁸. În comparație cu parcelele vecine, cea pe care se găsește casa parohială este mai largă, având un front spre piață de 15 m³⁹. Pe acest amplasament, s-a ridicat construcție care în timp a suferit numeroase transformări. Actualmente, clădirea este în formă de U, fiind compusă din trei corpuri: un corp principal, reprezentativ, situat spre piață, și două corpuri paralele dezvoltate în adâncimea parcelei. Corpul principal (S + P + 1), are șapte axe, în cea centrală deschizându-se o poartă carosabilă terminată în arc frânt. Cheia arcului este decorată cu un scut care poartă inscripții și anul 1480. Axele din dreapta porții (spre nord-est) sunt ieșite în rezalit spre piață, etajul fiind sprijinit pe stâlpi și bolțile galeriei Sugălete. Practic, aici începe (sau se termină) propriu-zis șirul numit Sugălete. La etajul acestei părți de clădire, între ferestrele axelor 5 și 6, într-o nișă este amplasată o statuie gotic-târzie a Sfântului Nicolae. La etaj, în corpul din dreapta porții carosabile se accede print-o scară într-o singură rampă la al cărei capăt se mai află un ancadrament gotic-târziu, cu lintel pe console și baghete încrucișate⁴⁰. În anii '90 s-au descoperit la etaj și alte vestigii medievale, provenind de la două ferestre rectangulare cu menouri încrucișate (una bi-, iar cealaltă tripartită), de tip gotic-târziu⁴¹. În tractul secundar dezvoltat pe lungimea parcelei, și anume în cel din stânga, la parter se află deschideri de ferestre de tip renescentist. Încăperile de la etajul corpului dinspre piață au bolți baroce⁴², și de aceeași factură sunt și ferestrele etajului (terminate cu arc în mâner de coș). În stânga porții carosabile, parterul a fost amenajat ca un magazin, primind vitrine și tâmplărie specifice (astăzi centru de informare turistică al orașului).

Din cele prezentate mai sus rezultă cu ușurință faptul că monumentul a cunoscut diferite etape constructive și transformări succesive: o fază gotic-târzie, databilă pe la 1480, una renescentistă, de secol XVI, una barocă (sec. XVIII), amenajări de sec. XIX și intervenții recente. Aceste avataruri s-au datorat, pe de o parte inerentelor intervenții de modernizare, iar pe de alta unor calamități (precum incendiile ce au afectat orașul în repetate rânduri – 1758, 1856 etc.). În cele ce urmează, ne vom apleca mai ales asupra primei etape de construcție cu urme semnificative în substanța ansamblului, anume asupra fazei gotic-târzii.

Poarta carosabilă cu ancadrament în arc frânt datat în 1480, ancadramentul de ușă de la etaj (cu lintelul pe console și baghete încrucișate), precum și ferestrele cu menouri încrucișate de la etajul corpului principal, toate definesc o etapă constructivă databilă circa 1480. Tot către aceeași perioadă trimite, cu unele rezerve pe care le vom discuta la momentul potrivit, și statuia Sf. Nicolae⁴³. Amintitele vestigii gotice au o importanță deosebită deoarece configurează o anumită tipologie de casă urbană reprezentativă, cu parter și etaj, și cu dimensiuni destul de apreciable, din care nu ni s-au transmis până azi prea multe exemplare transilvănene. Existența etajului încă din această fază ne este documentată atât de ancadramentele păstrate, cât și de poarta carosabilă. O astfel de poartă, solid construită, și dublată la capătul dinspre curte al gangului de încă un ancadrament din piatră, nu și-ar fi avut rostul dacă deasupra gangului carosabil nu ar fi fost proiectat un etaj. Este discutabil dacă, deja de acum, de la 1480, corpul din dreapta porții carosabile era ieșit peste galerie. C. Gaiu și V. Duda susțin că nu există relația de continuitate dintre zidul fațadei retrase și al celei avansate (zidăriile nu se Țes) și că cel mai probabil galeria a completat Sugăletele preexistent după incendiul din 1758⁴⁴. Este posibil ca lucrurile să stea așa, însă

37 Vătășianu 1959, p. 618-619.

38 Piața Centrală nr. 13. În privința topografiei orașului, vezi Dahinten 1988; Baldescu 2005; Gaiu – Duda 2008.

39 Mândrescu 1999, p. 25; Gaiu – Duda 2008, p. 60.

40 Acest ancadrament a fost confundat în lucrarea lui Vătășianu (greșeală preluată și de Drăguț) cu cel de la etajul casei Petermann, aflată tot în șirul Sugălete, dar la două numere mai departe (Piața Centrală nr. 15). Dat fiind faptul că ancadramentul Petermann era datat tot în 1480, ca și arcul porții carosabile al casei parohiale, l-au făcut pe Drăguț (Drăguț 1979, p. 99) să afirme că „cele două portale fixează în timp și data construirii casei”. Afirmatia se bazează evident pe o confuzie, însă realitatea în cazul monumentului în discuție, chiar dacă nu poate fi la fel de precisă (parter și etaj realizate 1480) nu cred că este departe de această datare.

41 Mândrescu 1999, p. 25; Gaiu – Duda 2008, p. 62.

42 Gaiu – Duda 2008, p. 61.

43 „Statuia sfântului Nicolae într-o nișă pe fațada casei parohiale din Bistrița apare ca o excepție, dar este posibil ca pe mai multe clădiri să fi fost blazoane, însemne de bresle sau inscripții cioplite în piatră” (Sebestyén 1987, p. 23).

44 Sebestyén 1987, p. 61.

trebuie aduse mai multe argumente, atât de ordin structural cât și de *Bauforschung*⁴⁵. Prezența statuii amintite ridică anumite semne de întrebare.

Piesa în discuție reprezintă de fapt unul dintre cele mai reușite exemple ale artei statuare de piatră din Transilvania goticului târziu, dar a beneficiat de puțină atenție din partea cercetării⁴⁶. Statuia, executată în relief înalt (semi ronde-bosse), reprezintă un sfânt episcop, care, deși lipsit de alte atribute, poate fi identificat cu destulă siguranță ca Sf. Nicolae (prin tipul fizionomic destul de specific, dar și prin calitatea de patron al bisericii parohiale). Sfântul, în picioare, cu mitra pe cap, binecuvântează cu dreapta (pierdută în timp și înlocuită cu o mână de lemn lucrată primitiv), iar cu stânga își ține mantia peste trup, la nivelul brâului. În ciuda proporțiilor îndesate, chipul este realizat cu o anumită virtuozitate, având trăsături expresive. Părul, barba și mustățile, ridurile de expresie, precum și modelul fin al mitrei indică un artist de calitate pentru mediul provincial. Statuia este amplasată într-o nișă puțin adâncă, încununată de un arc în acoladă. La nivelul nașterii arcului, de o parte și de alta este amplasat câte un scut heraldic. Pe cel din stânga se mai poate citi amprenta armelor orașului Bistrița: scut despăcat, în dreapta trei *fleurs de lis* de aur pe fond azur, iar în stânga fasciile roșu-argint ale regatului⁴⁷. S-ar putea presupune că scutul din dreapta, cu mobilele șterse, să fi purtat struțul cu potcoava în cioc, aparținând de asemenea stemei orașului⁴⁸. Dar nu este exclus, ca în cazul ancadramentului de la casa Petermann, în dreapta să se fi aflat blazonul unui comanditar al sculpturii Sf. Nicolae.

Singurul care datează (totuși larg) lucrarea în secolul al XV-lea este Roth⁴⁹. Ceilalți autori, mai ales pe linia lui Vătășianu, tind să o atribuie anilor 1500. Unul dintre argumentele invocate de autorul citat este forma scuturilor „cu partea inferioară bilobă”. Deși ușor diferite de cel situat în cheia arcului porții (1480), scuturile au o analogie perfectă în blazonul regelui Matia, datat 1484, cândva amplasat pe Poarta Spitalului, iar ulterior mutat pe Casa Textoris⁵⁰. De altfel, și partea superioară a nișei statuii este similară cu cea a blazonului regal, indicând o datare apropiată. După toate aparențele, statuia Sf. Nicolae poate fi încadrată în anii aceștia (cca. 1480-1490). Desigur, dacă fațada aparține secolului al XIX-lea, atunci, evident statuia se află într-un loc secundar. Totuși, este greu de crezut că a fost adusă „de la unul din așezămintele monastice ale orașului”⁵¹. Între argumente stau tocmai în identitatea sfântului, care face trimitere clară către hramul bisericii parohiale, dar și faptul că, în secolul al XIX-lea, este greu de imaginat că sașii luterani mutau „idoli” în spațiul public. Dacă statuia s-a mutat, nu este exclus să se fi aflat anterior pe presupusa fațadă retrasă, deci să facă parte din programul original al casei parohiale, din anii 1480-90. Ori, tot ca ipoteză, statuia era inițial pe unul dintre pinioanele clădirii⁵², fiind ulterior mutată când s-a amenajat acoperișul în două ape cu coama paralelă la frontul străzii⁵³.

Să ne oprim, în cele ce urmează, asupra unui element central în demonstrație: scutul amplasat pe cheia arcului porții carosabile. Blazonul poartă inscripții și elemente heraldice în relief. La partea superioară apar numele lui Isus și al Mariei (*IHESUS MA[R]IA*), anul **1480** și respectiv niște litere despărțite de semne separatoare: **§ SI § δ § δ**. Numele sfinte ale Mântuitorului și Fecioarei apăreau frecvent în arta monumentală (inscripții pictate sau sculptate, fie în context figurativ fie doar ca text), pentru a stimula devoțiunea, a fi invocate de privitori și a-i determina să rostească rugăciuni. Apăreau de asemenea în scrisori și, desigur, în limbajul cotidian. Erau considerate ca având un puternic caracter apotropaic, protejându-i pe cei ce le rosteau, dar și ajutându-i pe calea mântuirii. Indulgențe erau legate de rugăciuni adresate lui Isus și Mariei, iar inscripțiile pot fi considerate ca

45 Câteva întrebări: în ce măsură, de pildă, această ne-țesere a zidăriei a fost documentată și urmărită în lucrările de restaurare? De asemenea: s-au descoperit urmele zidăriilor fațadei retrase (sub podele etc.), în spatele actualei fațade?

46 Roth 1906, p. 28; Vătășianu 2008, p. 735; Drăguț 1979, p. 294; Sebestyén 1987, p. 23; Arion 1974, p. 17.

47 Stema din stânga de pe ancadramentul casei Petermann, de asemenea datat 1480, este ușor diferită, în sensul că partițiile sunt inversate în oglindă și apar doar două *fleurs de lis*.

48 Această stemă, în actele emise de oraș, purta numele de *sigillum minor* (v. de ex. MOL Arcanum DI. 23757). În stema completă, capul de struț apare pe cimier.

49 Roth 1906.

50 Gaiu – Duda 2008, p. 189.

51 Gaiu – Duda 2008, p. 61.

52 Din reprezentările vechi ale orașului se poate observa că edificiile din Piața Centrală (dar și de pe alte străzi) aveau fațadele încununată de pinioane sau frontoane triunghiulare. (vezi vedutele lui Haas sau Weiss reproduse de Mândrescu 1999, p. 19-20, ori aceea a lui Freundt reprodusă în Gaiu – Duda 2008, p. 18).

53 Cândva între 1800 și 1844, după cum reiese comparând veduta lui Freundt (1800) cu o imagine a Pieței Centrale din 1844 (Gaiu – Duda 2008, p. 19).

niște stimulente vizuale pentru a-i determina pe credincioși să se roage (dobândind astfel și beneficiile indulgențelor).

În partea inferioară a scutului apar câteva mobile heraldice astrale (soarele, o stea în șase colțuri și semiluna – *croissant*) dar care sunt atât de comune încât cu greu pot fi considerate că ar compune un blazon propriu-zis. Deși avem de a face cu un scut de tip heraldic, elementele care sunt incluse pe acesta (inscripții, datare și mobile) sunt prea eterogene pentru o stemă genuină. Totuși, așa cum vom vedea, aceste elemente trimit și către identitatea unui personaj.

Pe alte case parohiale urbane transilvănene (Cluj și Sibiu) se poate remarca faptul că plebanii au jucat un rol decisiv în edificarea sau transformarea lor, iar acțiunea ctitoricească a fost subliniată sau făcută publică prin diferite însemne (blazoane și inscripții). Cred că și în cazul Bistriței avem de a face cu același tip de marcă. Chiar dacă scutul amintit nu reprezintă un blazon propriu-zis, totuși câteva elemente contribuie la identificarea unui patron. Literele dispartate § *SI* § *δ* § *δ*, aparent fără sens, devin inteligibile dacă le legăm de persoana plebanului localității.

Deși nu am întâlnit date privitoare la preotul paroh din 1480 în sursele editate ale Bistriței, totuși, cercetând arhiva on-line a Arhivelor Naționale Maghiare⁵⁴ am putut descoperi câteva informații prețioase. Se cunoaște, dintr-un document publicat⁵⁵, că la 1471 murise plebanul Bistriței, iar Thomas Gobel, jude al orașului Baia Mare, recomanda călduros să fie ales în această funcție prestigioasă un anume Andreas Hanko din Moravia, fost predicator la biserica parohială Sf. Ștefan, iar la acea dată aflat la studii la Bologna. Se pare însă că a existat un candidat beneficiind de un sprijin mai puternic deoarece, la 1474, un anume Simon, vicar episcopal de Tășnad, se intitula *Simon decretorum doctor plebanus Bistriciensis vicariusque Thasnadiensis* (v. anexa documentară). Anterior pleban de Ighiu (atestat în funcție în 1470), Simon se pare că a ajuns pleban de Bistrița în 1471, fiind atestat ca atare în mai multe documente (cca. 1474-1479). Toate aceste documente însă îl relevă ca îndeplinind funcții legate de episcopie: fie vicar de Tășnad, fie vicar episcopal la Alba Iulia. Cândva, către sfârșitul acestui interval, a ajuns să rezideze efectiv la Bistrița, iar faptul poate fi documentat prin inițiativa de (re?)-construcție a casei parohiale. Literele § *SI* § *δ* § *δ* sunt de fapt o prescurtare a semnăturii sale *SI[MON] D[ECRETORUM] D[OCTOR]*.

Personajul, după cum o indică titulatura, a îndeplinit funcții importante în cadrul episcopiei de Alba Iulia, iar acest statut se baza fără îndoială pe pregătirea universitară superioară. Am încercat să reconstitui curricula sa, pe baza registrelor universităților vremii, iar cea mai plauzibilă identificare mi se pare a fi aceea cu persoana unui anume *Simon Zekel de Drawes* (Drăușeni)⁵⁶, atestat la universitatea din Viena în anii 1462-1465. Dacă este corectă, originea sa secuiască ar putea explica și conținutul heraldic al scutului de pe casa parohială⁵⁷.

Plebanul Simon, asemeni lui Gregorius Schleunig de la Cluj și lui Johannes de Alțâna (de mai târziu), a ctitorit casa parohială. Ca și la Cluj, edificiul are o poartă carosabilă monumentală, purtând însemnele personale ale patronului. Asemănător cu cazul Sibiului, probabil, casa a fost decorată și cu reprezentări sacre (statuia Sf. Nicolae). Inscripțiile apotropaice cu numele lui Isus și al Mariei invită pe cel care le vede să se roage, atât pentru sine, cât și pentru cel ce a ctitorit, pentru a se mântui și a i se perpetua memoria. Nu cunoaștem, deocamdată, alte date despre plebanul Simon (nu știm, de pildă, până când a funcționat ca pleban al Bistriței), dar viitoare cercetări vor aduce desigur completări și îndreptări la această schiță inițială.

2. În expoziția permanentă a Muzeului Național Maghiar din Budapesta se află o piesă de argintărie liturgică medievală (argint, pe alocuri aurit) de o calitate excepțională (nr. inv. 1879.114.14)⁵⁸. Este vorba de un *pax*, adică de un obiect care, la un moment precis din desfășurarea serviciului religios, era sărutat pe rând de către credincioși, având menirea simbolică de a restabili pacea în sânul comunității⁵⁹. De pe o bază hexagonală se ridică trei

54 Magyar Országos Levéltár - Arcanum Adatbázis – (prescurtat MOL Arcanum) disponibile pe internet la adresa: <http://mol.arcanum.hu/>.

55 Din 29 iulie 1471 (*Ulb.* VI, doc. 3881).

56 Tonk 1979, nr. 2165, p. 317.

57 Mobilele astrale (soare, lună, stea) apar frecvent, dar destul de puțin coerent, în stemele din secuime. În epoca modernă, pe baza lor s-a elaborat o stemă a națiunii secuiești, însă în evul mediu târziu această stemă se pare că era compusă dintr-o dextră în armură ținând o spadă în care este înfipt un cap de urs și o inimă (așa cum apare la Daia Secuiască și pe predela polipticului din Cioboteni).

58 Roth 1934, p. 152-153; Vătășianu 1959, p. 882; Kolba 2004, p. 83-84; Wetter 2011, p. 136-137.

59 Înlocuind astfel sărutul direct dintre oameni (*osculum pacis*). Forma și materialul din care erau confecționate putea să difere foarte mult, de la „iconițe” și până la astfel de piese de orfevrărie.

tije de metal care se unesc în torsadă pentru a forma un picior ce susține un disc cu două fețe. Tija piciorului este sacadată de câteva noduri decorate cu foliaje, unul mare spre bază, două încadrând discul central și unul în vârf, ca un fel de coronament. Pe fața anterioară a discului, extrem de fin lucrată, apar trei sfinți în nișe gotice, cu baldachine și fiale. Sfinții sunt identificabili: Fecioara cu Pruncul în centru, flancată înspre dreapta (heraldică) de Sf. Blasiu (cu lumânarea ca atribut), iar spre stânga de Sf. Barbara (cu turnul). Pe verso, cununa metalică circumscrie o rocă semiprețioasă (calcedonie?, sidef?), tăiată plat. Prezența sa, și mai ales felul de „punere în scenă” (asemănătoare monștranelor) poate sugera funcția de relicviar⁶⁰. Totuși, mai degrabă decât un relicviar conținând eventual un fragment de rocă sacralizată, obiectul pare a fi un *pax*, sărutat pe partea sa plată de credincioși în timpul misei.

Această piesă „suplă și plină de fantezie”, putând fi considerată „cea mai de seamă operă de argintărie ieșită din atelierele acestui orașel”⁶¹ poartă, din fericire, câteva indicii istorice. Pe baza hexagonală sunt dispuse trei scuturi heraldice, decupate aproximativ după forma *testa di cavallo*, surmontate de trei banderole purtând inscripții gravate. Primul blazon, gravat cu două săgeți încrucișate încadrate de o stea și o semilună *croissant*, poartă deasupra inscripția *BLASI * 1500*. Aceste indicii se referă așadar la identitatea unui personaj și la datarea obiectului. Un al doilea blazon, struțul cu potcoavă în cioc de pe stema orașului Bistrița are deasupra inscripția *1500Z* (= 1502). Cel de-al treilea scut este gravat cu fasciile și crinii din stema orașului și poartă inscripția *DE BISTRIC[IA]*. Aceste din urmă informații, pe de o parte localizează obiectul la Bistrița (cele două componente ale stemei complete făcând o localizare incontestabilă), iar pe de alta îl redatează în 1502.

Cum pot fi interpretate aceste date de care dispunem? Vătășianu observa cu acuratețe că Blasiu nu este semănătura unui meșter, așa cum se afirma în literatura anterioară, ci mai degrabă a unui donator. Identitatea sa este transmisă atât de inscripția cu blazon, cât și de sfântul aflat la locul de onoare, din dreapta Fecioarei cu Pruncul. Un *pax* este un obiect liturgic special, aflat de obicei în posesia unui preot paroh⁶². Dacă donatorii laici erau mai ales interesați de finanțarea potirelor (cu o marcată funcție euharistică și salvifică), *pax*-ul este mai degrabă un instrument din recuzita preotului. Acesta ar fi cel mai probabil comanditar al unei astfel de piese. Și, într-adevăr, în lista plebanilor Bistriței de după 1500 apare și un anume Blasiu. La 1510, testamentul lui Caspar Mensator era întărit cu pecetea plebanului Blasiu⁶³, iar la 1514 interesele aceluiși Blasiu erau reprezentate la o întâlnire de la Biertan, privitoare la problemele bisericesti din acele părți ale Transilvaniei⁶⁴. Sunt singurele informații pe care le-am întâlnit, deocamdată privitoare la acest preot al Bistriței. Un posibil scenariu al transformărilor piesei în discuție ar putea fi următorul. *Pax*-ul a fost realizat la 1500 la comanda unui preot pe nume Blasiu, având parohia într-un loc neprecizat (poate chiar în zona sudică a Transilvaniei, unde mai târziu își apăra interesele). Ulterior, la 1502, a ajuns pleban de Bistrița și a inclus armele orașului, o nouă datare, simțind totodată nevoia sa facă precizarea *DE BISTRIC[IA]*. De altfel, între designul blazonului personal cu data 1500 și celelalte blazoane din 1502 există ușoare, dar vizibile, deosebiri de execuție. Nu este exclus ca acel contract în 17 puncte dintre municipalitate și pleban să se fi făcut chiar cu acest Blasiu, ajuns de puțină vreme în fruntea parohiei.

Indiferent dacă scenariul de mai sus rezistă sau nu criticii, un fapt cert rămâne acela că un patron bistrițean (cel mai probabil preot paroh) a comandat și a deținut unul dintre cele mai rafinate obiecte de orfevrărie de la sfârșitul evului mediu transilvănean și nu numai.

Cele două analize de caz, cu toate punctele slabe datorate în anumită măsură lipsei surselor, și-au propus să sublinieze rolul patronal jucat de preoții parohi ai Bistriței în dotarea și înfrumusețarea bisericii majore a localității. Aceste acțiuni ce au premers transformarea edificiului de la mijlocul secolului al XVI-lea, se încadrează într-un fenomen ce merită în continuare investigat, prin coroborarea unor izvoare de diferite categorii: scrise, vizuale, heraldice, prosopografice etc.

60 Sub acest nume apare în catalogul Muzeului Național Maghiar (Kolba 2004, p. 83).

61 Vătășianu 1959, p. 882.

62 Și nu a unui altarist sau capelan, fiindcă pacea nu se distribuia la misele private, ci la liturgia publică.

63 1510: ... *Insuper opto, hoc presens testamentum meum sigillo venerab. dom. Blasii plebani Bistric. comuniri.* (Teutsch 1921, p. 151).

64 ... *venerabilis domini Johannis bacc. parochialis ecclesie Byrthalbensis plebani... nomine et in persona Blasii de Bistricia necnon Anthony de Kapws Maioris ecclesiarum parochialium plebanorum ...* (MOL Arcanum DF 292175).

Parish priests and the art in the town of Bistrița at the end of the Middle Ages

(Abstract)

This study aims to investigate some evidence of ecclesiastical art patronage in the town of Bistrița in the late 15th and early 16th centuries. Parish priests were important donors and supporters of their churches, as attested by several Transylvanian sources. In the urban context, the cases of Georgius Schleyng and Johannes Clyn (Cluj) or Johannes de Olczna (Sibiu) are well-known. However, there is very sparse information about similar initiatives in the main town of the Nösnerland: Bistrița. This study investigates two significant objects of the local medieval heritage: the parish house in the town's Central Market and an exquisite liturgical item, the *pax* preserved in the National Museum at Budapest. Both objects bear evidence of patronage: inscriptions and coats of arms. This investigation proves that they most probably relate to parish priests of St Nicholas' church active in that period.

Bibliografie

- Arion 1974 Arion, Gheorghe, *Sculptura gotică din Transilvania. Plastica figurativă din piatră*, Editura Dacia, Cluj, 1974.
- Baldescu 2005 Baldescu, Irina, *Transilvania medievală. Le città fondate di Sibiu, Bistrița, Brașov, Cluj*, Bonsignori Editore, Roma, 2005.
- Berger 1986 Berger, Albert, *Urkunden-Regesten aus dem Archiv der Stadt Bistritz in Siebenbürgen 1270-1570*, Bd. I, II, Böhlau Verlag Köln Wien, 1986.
- Dahinten 1988 Dahinten, Otto, *Geschichte der Stadt Bistritz in Siebenbürgen*, Studia Transylvanica Bd. 14, Böhlau Verlag, Köln-Wien, 1988.
- Drăguț 1979 DRH.C Drăguț, Vasile, *Arta gotică în România*, Editura Meridiane, București, 1979.
- Entz 1996 Entz Géza, *Erdély építészete a 14-16 században*, Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadása, Cluj, 1996.
- Firea 2013 Firea, Ciprian, *Casa parohială evanghelică din Bistrița și unul dintre ctitorii săi*, în V. Țoca, B. Iacob, Zs. Kovács, A. Weisz (ed.), *Studii de istoria artei. Volum omagial dedicat prof. Nicolae Sabău*, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2013, p. 39-51.
- Gaiu – Duda 2008 Gaiu Corneliu, Duda Vasile, *Topografia monumentelor din Municipiul Bistrița. Centrul istoric*, Ed. Accent, Cluj-Napoca, 2008.
- Gündisch 1993 Gündisch, Konrad G., *Das Patriziat siebenbürgischer Städte im Mittelalter*, Böhlau, Köln, Weimar, Wien, 1993.
- Jakó 1990 Jakó Zsigmond, *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei (1289-1556)*, vol. I, II, Budapest, 1990.
- Kolba 2004 Kolba Judit, *Liturgische Goldschmiedearbeiten im Ungarischen Nationalmuseum (Catalogi Musei Nationalis Hungarici, Series Medievalis et Moderna I)*, Budapest, 2004.
- Lukcsics I-II Lukcsics Pál, *XV századi pápák oklevelei*, vol. I, II, Budapest, 1931, 1938.
- Mândrescu 1999 Mândrescu, Gheorghe, *Arhitectura în stil Renaștere la Bistrița*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1999.
- MOL Arcanum Mon. Vat. I.1 Magyar Országos Levéltár - Arcanum Adatbázis Kft
Rationes collectorum pontificorum in Hungaria. Pápai tizedszedők számadásai. 1281-1375, Budapest, 1887.
- Mon. Vat. I.4 *Bullae Bonifacii IX. Papae. M. IX. Bonifác pápa bullái. 1396-1404*, Budapest, 1889.
- Müller 1864 Müller, Friedrich, *Deutsche Sprachdenkmäler aus Siebenbürgen*, Hermannstadt, 1864.
- Regesta Supplicationum Bossányi Árpád, *Regesta Supplicationum. A pápai kérvénykönyvek magyar vonatkozású okmányai*, vol. I-II, Budapest, 1616, 1918.
- Roth 1906 Roth, Victor, *Geschichte der deutschen Plastik in Siebenbürgen*, Strassburg, 1906.
- Roth 1934 Roth, Victor (Hrsg.), *Die deutsche Kunst in Siebenbürgen*, Hermannstadt, 1934
- Salontai 2002 Salontai, Mihaela Sanda, *Mănăstiri dominicane din Transilvania*, Ed. Nereamia, Cluj-Napoca, 2002,
- Sebestyén 1963 Sebestyén Gh., Sebestyén V., *Arhitectura Renașterii în Transilvania*, Ed. Academiei RPR, 1963.
- Sebestyén 1987 Sebestyén, Gheorghe, *O pagină din istoria arhitecturii României – Renașterea*, Ed. Tehnică, București, 1987.
- Teutsch 1921 Teutsch, Friedrich, *Geschichte der evangelischen Kirche in Siebenbürgen*, vol. I, Hermannstadt, 1921.
- Tonk 1979 Tonk Sándor, *Erdélyiek egyetemjárása a középkorban*, Kriterion, București, 1979.
- Ub. I-VII *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, Bd. I-VII, 1892-1991.
- Vătășianu 1959 Vătășianu, Virgil, *Arta feudală în țările române*, Ed. Academiei Române, București, 1959.
- Wetter 2011 Wetter, Evelin, *Objekt, Überlieferung und Narrativ. Spätmittelalterliche Goldschmiedekunst im historischen Königreich* [Studia Jagellonica Lipsiensia, 8], Jan Thorbecke Verlag, Ostfildern, 2011.

ANEXA

Lista preoților parohi ai Bistriței (până la Reformă). Atestări documentare

Nicolaus: 1318

1318.09.06: ... *pro domino Nicolao plebano dictae plebis (sc. de Nosna) solvit michi ... dictas X marchas, valente in universo XL florenos auri ...* (Mon.Vat. I.1.33; Ub. I, doc. 352)

Eberhardus: 1332

1332.04.01: ... *Ebyrhardus plebanus de Bistricia ... solvit I marcam fini argenti Albensis ...* (Mon. Vat. I.1.97; Entz I, p. 78)

Johannes: 1333-1334

1333.09.09: ... *dominus Johannes plebanus de Bystricia pro medietate omnium proventuum seu reddituum suorum ... solvit IX marcas fini argenti ponderis Bystriciensis ...* (Mon.Vat. I.1.117)

1334.07.09: ... *pro domino Johanne plebano de Bystricia ratione medietatis proventuum ecclesie eiusdem solvit V et mediam marcas argenti communis cum pondere Albensi* (Mon.Vat. I.1.129)

Jodocus Bertholdi de Brno: 1357-1358

1357.05.18: *Jodaco de Brunna cere prepozitura de Vasvár (Castrum Ferreum) ... non obstante quod ecclesiam parochialem in Bistricia, Transilvane diocesis obtinet, quam paratus est dimittere ...* (Regesta Supplicationum, II, XCV)

1358.02.11: *Petri Guillelmi de plebanatu ecclesie de Bistrichia, Transilvanensis diocesis, vacante, quia Judecus (sic), nuper plebanus, preposituram Castriferrrei, Jauriensis diocesis, est assecutus ...* (Regesta Supplicationum, II, CCCXIX)

1358.03.10: ... *Petro Guillelmi, presbitero Transilvane diocesis de plebanatu seu parochiali ecclesia de Bistrichia dicte diocesis, ex eo, quod Judocus nuper ipsius ecclesie plebanus, possessionem corporalem prepositure ecclesie Castri Ferrei, Jauriensis diocesis, auctoritate litterarum vestrarum ex assecutus, eidem dignemini providere. Non obstante, quod parochialem ecclesiam de Torda, Transilvane diocesis noscitur obtinere, quam paratus est dimittere...* (Regesta Supplicationum, II, CXXIX) [aceeași parohie ...plebanatu ecclesie sancti Nicolai de Bistrichia Transilvanensis diocesis... este cerută de Nicolaus Malech de Dambro, din dieceza de Zagreb ... (Regesta Supplicationum, II, CXXXII)]

Petrus Guillelmi: 1358-1376 (anterior pleban de Turda, ulterior episcop de Vác)

1358.02.11: *Petrus Guillelmi cere parohia Bistriței, pe care se pare că o obține (v. supra)*

1375.08.12: ... *honorandum virum Petrum plebanum Biztricyensem capellanum nostrum specialem ...* (sc. regiae maiestatis) (Ub. II, doc. 1040; DRH.C XIV, doc. 423)

1376.05.05: ... *dilecto filio Petro electo Wachiensi ... demum ad te rectorem parochialis ecclesie sancti Nicolai de Bestercia Transilvanae diocesis ...* (Petrus numit episcop de Vác) (Ub. II, doc 1048; DRH.C, XV, doc. 29)

Michael de Budacu de Jos: 1397 ante

1397.05.29. *dominus Mychael de Budahch (i.e Budacul de Jos) quondam plebanus de Bistricia* (Ub. III, doc. 1394)

Michael Wayuodae 1401 (fiul vicevoievodului Petru de Iara, atestat în calitate de canonic, arhidiacon de Hune-doara, custode, cantor etc. al capitlului bisericii Transilvaniei până prin 1417)

1401.10.01: ... *pro parte Michaelis Petri rectoris parochialis ecclesiae in Bistricza Transilvane diocesis ...* [cere funcția de custode al catedralei din Alba Iulia] ... *non obstante quod prefatus Michael Petri canonicatum et prebendam ... ac ius in archidiaconatu de Hunyad ... obtinet.* (Mon.Vat. I.4, doc. CCCCXXXVII)

1401.12.07: *Michael Voyooda plebanus de Bystricia et canonicus ecclesiae Transsilvanae* (Ub. III, doc. 1458)

Jacobus 1432-1455

1432.07.13: ... *domino Jacobo nostro moderno plebano ...* (Ub. IV, doc. 2161)

1432.09.16: ... *Oswaldus Bistriciensis decanus ac in Solna plebanus, Jacobus in Magna Villa plebanus olim Keraliensium decanus necnon infrascripti piae memorie testatoris amicus, Jacobus oppidi Bistricie, Leonardus in Villa Latina Superiori, Jacobus in Winda, Vincentius in Villa Paganica,* (Ub. IV, doc. 2163)

1434.09.06 ... *Petrum Norvag decretorum doctorem et canonicum in ecclesia nostra et plebanum de Lekencze ac Jacobum plebanum de Bistricia* (Ub. IV, doc. 2203)

1455.04.02: *Jacobus prb. rector parochialis ecl. ville Bistricia* (G. Erdélyi, Database of Hungarian Penitentiary Petitions, Manuscris)

Simon DD: 1474-1480 (anterior pleban de Ighiu)

1474.01.17: *Simon decretorum doctor plebanus Bistriciensis vicariusque Thasnadiensis* (MOL Arcanum Dl. 70971)

1474.05.06: *Simon dd plebanus Bistriciensis vicariusque...* document rupt (MOL Arcanum Dl. 69853)

1474.12.24: *Simon dd plebanus Bistriciensis vicariusque Thasnadiensis et causarum auditor in spiritualibus generalis* (MOL Arcanum Dl. 84538)

1477-1479 cca.: *Simon decretorum doctor plebanus [Bistriciensis] vicariusque eccl. Alben. Tr. et causarum auditor in spiritualibus generalis Petri custodis anno domini M quadringentesimo septu[agesimo ... lacună în document]. Petrus de Aghya este atestat ca și custode între 1477-1482] (MOL Arcanum Dl. 28349)*

1480: Pe poarta casei parohiale din Bistrița apare blazonul cu inscripția § SI § δ § δ = SI[MON]D[ECRETORUM] D[OCTOR].

Blasius: 1502-1519

1500-1502: Pax cu blazoane și inscripții, păstrat la Muzeul Național Maghiar, Budapesta. **BLASI * 1500 1500Z (= 1502)DE BISTRIC[IA].**

1510: Testamentul lui Caspar Mensator: *Item lego flor. tres ad celebrandum missas. Item ad fraternitatem Mariae Magdalenae den. 50, item confessori meo flor. 1. Insuper opto, hoc presens testamentum meum sigillo venerab. dom. Blasii plebani Bistric. comuniri. In praesentia venerab. dominorum Blasio plebanum, Mich. de Helta, Blasio de Magza, Georgio de Lewschirch, Mich. de Kyzd capellanis Bistriciensibus, Paulo Toeroek, Andrea Cronner, Leonardo pictore et Erasmo carpentario testibus fidedignis ad hoc testamentum rogatis et vocatis.* (Teutsch 1921, p. 151)

1514.07.25: ... *venerabilis domini Johannis bacc. parochialis ecclesie Byrthalbensis plebani ... nomine et in persona Blasii de Bistricia necnon Anthony de Kapws Maioris ecclesiarum parochialium plebanorum ...* (MOL Arcanum DF 292175)

1519.02.03 ante: În socoteli apar cheltuieli pentru piatra de mormânt a plebanului (Blasius?): *Item in die sancti Blasi(i) episcopi Johanni saxifrago pro lapide ad tumulum domini plebani fl. 4* (*Die Rechnungsbücher von Bistritz*. Vol. I. 1462-1520. Ed. Simon Zsolt – Szabó András Péter. Manuscris.)

Fabianus DD 1519-1528

1519.03.24: *Item die Jouis ante Oculi dedimus vitrico ex pecuniam vinali de porcis ad rationem montis Rosarum, quem montem dominus doctor dedit et donavit civitati et ecclesie ad structuram subterrane aque ducture per duos annos continuos, solvimus nominato vitrico ad debita prefati domini doctoris, quibus ecclesie tenetur fl. 25* [Deci, deja în martie era pleban Dominus Doctor (Fabianus)] (*Die Rechnungsbücher von Bistritz*. Vol. I. 1462-1520. Ed. Simon Zsolt – Szabó András Péter. Manuscris.)

1522.12.12: *Fabiano dd de Bystricia et magistro Stephano de Bessenyou ... ecclesiarum parochialium plebanis* (MOL Arcanum DF 247717)

1523.01.20: *Fabianus juris utriusque doctor de Bistricia et magister Stephanus de Bessenew ecclesiarum parochialium plebani ...* (MOL Arcanum DF 247720)

1528: *Fabianus doctor, plebanus* (Berger, doc. 1074)

Matheus Teutsch (Theys?) DD 1533-1541 (anterior pleban de Unirea)

1533.09.06: Adrianus Wolphard scrie către: *Matheus de Bistrița, Christannus de Dumitra, Stephanus de Lechința, decan de Kiralia* (Dahinten p. 235, Berger 1285)

1534: *Dom. plebanus Doctor Matheus dedit unum vas vini dom. Christanni pleb. Demetr ...* (Dahinten 1988, p. 237)

1535: *Feria sexta ante Letare electus est dominus Anthonius predicator in plebanum Latine Inferioris et hospitalis ... coram senatu et venerabili dd Mathio plebano Bistriciensi et Christiano Demetriensi* (Dahinten 1988, p. 313)

1542 ante: inscripție aflată inițial pe Poarta Ungurească, ulterior integrată pe fațada Casei Textoris (azi dispărută): *Arma Eximii Doctoris Matthei Plebani Istius Civitatim M(attias) T(eutsch) MDXLII* (orașul plătea la 20 oct.

1542 pietrarului Luca 1,25 florini pentru o piatră memorială a preotului Matheus și alți 5 fl. pentru așezarea acesteia la locul amintit (Dahinten 1988, p. 328)

Michael Fleischer 1541 post (primul preot evanghelic)

1. Casa parohială evanghelică din Bistrița (imagine de epocă, înc. sec. XX)
2. Poarta carosabilă a casei parohiale din Bistrița (1480) (Foto C. Firea)
3. Ancadramentul ușii de la etajul casei parohiale (Foto C. Firea)
4. Statuia Sf. Nicolae (cca. 1480-1490) de pe fațada casei parohiale (Foto C. Firea)
5. Ancadramentul arcului dinspre curte a gangului porții (detaliu) (Foto C. Firea)

6. Casa Petermann din Bistrița, detaliu de ancadrament de la etaj (1480) (Foto C. Firea)
 7. Blazonul regelui Matia de pe Casa Textoris (1484) (Foto C. Firea)
 8. Scut cu inscripții și reprezentări heraldice de pe poarta carosabilă a casei parohiale (1480)
 9. Pax de la Muzeul Național Maghiar, Budapesta (față) (Foto Dabasi András)

10. Pax de la Muzeul Național Maghiar, Budapesta (verso) (apud Wetter 2011, il. 159)
 11. Pax de la Muzeul Național Maghiar, Budapesta. Blazonul lui Blasius (Foto Dabasi András)
 12. Pax de la Muzeul Național Maghiar, Budapesta. Stema Bistriței (Foto Dabasi András)
 13. Pax de la Muzeul Național Maghiar, Budapesta. Stema Bistriței (Foto Dabasi András)